

Роля на социалното подпомагане в България

Увод

Социалната политика, провеждана от държавата е съществено важен компонент от общото развитие на обществото, тъй като успоредно с решаване на икономическите проблеми на страната трябва приоритетно да се решават и социалните. Социалната политика е необходимост, защото при ефективно провеждане осигурява социална справедливост, сигурност и спокойствие за утрешния ден, висок и стабилен жизнен стандарт. Социалната политика не трябва да бъде палеативна мярка, прилагана от правителството само в кризисни моменти или преди избори за временно успокоение на социалните проблеми, а трайна справедлива политика и истинска грижа за народа. По своята същност, социалната политика е качествено повече от едно просто преразпределение на националния доход. Грижата за възрастните хора, които са създавали материални и духовни блага преди нас, за социално слабите, сираците, инвалидите е висш показател за морала на едно общество. Част от социалната политика е социалното подпомагане.

1. Същност и законова основа на социалното подпомагане

В България, социалната политика е поставена на законови норми. За всяка категория нуждаещи се има нормативен акт, който урежда провеждането на социална защита и/или подпомагане. Самото социално подпомагане е облечено в закон и според този закон се изразява в предоставяне на помощи и услуги. Социалното подпомагане се основава на социална работа, като се прилага индивидуален подход и оценка на конкретните потребности на лицата и семействата.

Според закона, право на социално подпомагане имат българските граждани, семейства и съжителстващи лица, които поради здравни, възрастни, социални и други независещи от тях причини не могат сами чрез труда си или доходите, реализирани от притежавано имущество или с помощта на задължените по закон да ги издържат лица да осигуряват задоволяване на основните си жизнени потребности. От това право могат да се ползват и чужденците с разрешение за постоянно пребиваване в Република България и чужденците, на които е предоставено убежище, статут на бежанец или

хуманитарен статут, и лицата, за които това е предвидено в международен договор, по който Република България е страна.

Характерно е, че при осъществяване на социалното подпомагане не се допускат пряка или непряка дискриминация, основана на пол, раса, цвят на кожата, етническа принадлежност, гражданство, политически или други убеждения, религия или вяра, увреждане, възраст, сексуална ориентация, семейно положение или произход, членуване в синдикални и други обществени организации и движения.

По отношение на семейните помощи за деца, право на такива имат:

- · Бременните жени – български граждани;
- · Семействата на българските граждани – за децата, които отглеждат в страната;
- · Семействата, в които единият от родителите е български гражданин – за децата с българско гражданство, които отглеждат в страната;
- · Семействата на роднини, близки или приемни семейства – за децата, настанени по реда на чл.26 от Закона за закрила на детето;
- · Бременните жени – чужди граждани, и семействата на чужди граждани, които постоянно пребивават и отглеждат децата си в страната, ако получаването на такива помощи е предвидено в друг закон или в международен договор, по който Република България е страна.

При прилагане на доходен тест се отпускат следните видове помощи:

- Еднократна помощ при бременност;
- Месечна помощ за дете до завършване на средно образование, но не повече от 20-годишна възраст;
- Месечна помощ за отглеждане на дете до навършване на една година;
- Целеви помощи за ученици.

В доходите се включват всички брутни доходи на семейството, които са облагаеми по Закона за облагане доходите на физическите лица, както и получаваните пенсии, обезщетения, помощи и стипендии, с изключение на месечните добавки за деца с трайни увреждания, добавката за чужда помощ на инвалидите, стипендиите на учащите се до завършване на средно образование, но не повече от 20-годишна възраст, както и

помощите, получени по Закона за семейни помощи за деца.

Лицата декларират брутните доходи на семейството, получени през шестте календарни месеца преди месеца, през който е подадена молба- декларация. Доходите се декларират за месеца, през който са получени, независимо за кой период се отнасят.

Брутните доходи се изчисляват в зависимост от дейността на лицата.

- За работещите по трудови и приравнени към тях правоотношения – облагаемият доход се посочва преди намаляването му със задължителните осигурителни вноски за сметка на лицето. Ако за някой от месеците през шестмесечният период трудовото възнаграждение е начислено, но не е изплатено, за този месец не се декларира доход.

- За лицата упражняващи свободна професия, занаятчийска дейност или услуги – облагаемият доход се посочва преди намаляването му с нормативно признатите разходи.

- За собствениците и съдружниците в търговски дружества – само дохода от трудова дейност. Дивидентите не са облагаеми и не се включват при определяне на средномесечния доход.

- Земеделските производители – физически лица, включително извършващите дейност като еднолични търговци – не формират облагаем доход за непреработена растителна и животинска продукция.

- Лицата, упражняващи дейност, облагана с патентен данък, определят дохода си съобразно начина, по който са осъществявали дейността си (като: едноличен търговец; лице, упражняващо свободна професия, занаятчийска или друга дейност) и съответстващите разпоредби за образуване на облагаемия доход.

При определяне на средномесечния доход на член от семейството се взема предвид броят на членовете му към датата, на която е подадена молба- декларацията. Еднократната помощ при раждане на дете се изплаща за живородено дете, ако то не е оставено за отглеждане в специализирана институция. Помощта не зависи от доходите на семейството. Месечните помощи за деца на разведени родители се изплащат на родителя, на когото е възложено упражняването на родителските права. Доходите на другия родител не се вземат предвид при определяне правото на подпомагане. Присъдените издръжки, получавани по реда на Семейният кодекс, не се считат за облагаем доход и не следва да се декларират.

Месечна помощ за отглеждане на дете до една година се изплаща се на майката (осиновителката, самотните бащи- осиновители, семействата на роднини, близки или приемни семейства, в които е настанено дете по реда на чл. 26 от Закона за закрила на детето), чиито средномесечен доход на член от семейството е по-нисък или равен на 200 лв.

Със законова закрила се урежда и социалното подпомагане и социална интеграция на инвалидите, тяхната защита и произтичащите от това задължения на държавните органи, общините, стопанските и обществените организации в страната.

2. Институционална основа на социалното подпомагане

Министерският съвет провежда държавната политика за защита, рехабилитация и социална интеграция на инвалидите чрез осигуряване на условия за:

- социална рехабилитация;
- образование, професионално ориентиране и професионална квалификация;
- трудова заетост;
- достъпна и подходяща битова и околна среда;
- социална и правна защита;
- информация и създаване на условия за общуване на инвалидите помежду им и с другите граждани, както и между инвалиди и техните организации от други страни.

Социалното подпомагане в страната, освен от ресорните министерства се провежда и

от Агенцията за закрила на детето. Агенцията извършва следните дейности:

- отпускане на социални помощи и на семейни помощи за деца;
- предоставяне на социални услуги;
- контрол по спазването на утвърдени критерии и стандарти за извършване на социални услуги;
- откриване и закриване на специализирани институции за социални услуги;
- регистрация на физически лица, регистрирани по Търговския закон, и на юридически лица, извършващи социални услуги;
- изготвяне на обобщени годишни отчети и анализи за дейността по социално подпомагане в страната;
- изготвяне на проекти на нормативни актове по социалното подпомагане;
- други дейности, определени в закон или в акт на Министерския съвет.

3. Значение на социалното подпомагане

За да се анализира значението на социалното подпомагане, следва да се има предвид това подпомагане при различните социални групи.

Част от тези групи имат социално-икономически корени, а друга част са криминално обусловени. Изследването няма за цел да направи пълна класификация на рисковите групи, а да очертае някои приоритетни потребности от социално подпомагане.

- Продължително безработни. При продължителна безработица, често настъпват икономически и психологически промени, свързани с личността. Така например, безработните лица- и това е ясно –остават трайно без доходи, ето защо, подпомагането в случая е насочено към гарантиране на някакъв доход, макар и минимален, а също така и удължаване периода на обезщетенията при безработица и увеличаване размера на социалните помощи.

- Безработни младежи. Това е групата в най-неравностойна позиция на пазара на труда. Обикновено социалните проблеми на тази група се подценяват, тъй като се предполага, че те живеят при родителите си. За разлика от останалите рискови групи, младежите проявяват по-активна нагласа по отношение включването в курсове за квалификация, търсене на работа и започване на частен бизнес. Ето защо, в случая,

подпомагането се изразява предимно в психологическа подкрепа и методическо насочване към различни курсове.

- Инвалиди и хронично болни лица. В случая, социалното подпомагане има много значения. Според държавната политика, терминът “хора с увреждания” се отнася до лица, при които вследствие на различни увреждания са нарушени физическите функции, умствените способности или душевното здраве по начин, отклоняващ се от типичния за дадената възраст и за период, надвишаващ 6 месеца, като вследствие на това е възпрепятствано участието им в живота на обществото. Терминът “рехабилитация” се отнася до процеса, който позволява на хората с увреждания да достигнат и поддържат своите оптимални равнища на физически, сензорни, интелектуални, психологически и/или социални функции. По този начин процесът на рехабилитация създава предпоставки за човека с увреждане да промени живота си към по-голяма степен на независимост. Рехабилитацията може да включва социални, медицински и/или професионални елементи. Терминът “социална интеграция” се разбира в два смисъла – като процес и като резултат. Социалната интеграция като процес представлява динамично цяло на съвместен живот, обучение и труд на хора с и без увреждания. Социалната интеграция като резултат означава активна вграденост на индивид или група хора с увреждания във всички сфери на обществения живот, при равен старт и при отсъствието на каквато и да било пряка и/или косвена дискриминация. Терминът “пълно участие” се разбира като създаване на условия за равнопоставеност и равни възможности пред индивид или група хора с увреждания в различни сфери на обществения живот (училище, работна среда, религиозна дейност, свободно време, развитие и живот на общността, политика и др.) в зависимост от техните възможности, желания и избор. Терминът “равни възможности” се използва по отношение на резултата от процес, чрез който различните сфери в обществото и жизнената среда (като услуги, дейности, информация и документация) стават достъпни за всички, в това число и за хората с увреждания. Терминът “независим живот” описва правото на човек с увреждане да избира начина на живот, който желае да води, при наличие на достъп до ресурсите на обществото, правото на самоопределяне и участие в процеса на взимане на решения в рамките на дадена общност и на цялото общество. Терминът “профилактика” определя действията, предприети за предотвратяването на физически, интелектуални, психологически или сензорни увреждания (ранна профилактика) или за предотвратяване на увреждания, вследствие на продължителна дисфункция или увреждане (вторична профилактика). Профилактиката включва и адаптиране на средата.

Повечето инвалиди ползват целеви помощи за транспорт, балнеолечение и др.. Налага се изводът, че социалните услуги почти не достигат до инвалидите в трудоспособна възраст, които също имат сериозни социални проблеми.

- Пенсионери. Жизнения стандарт на пенсионерите е оценен от гледна точка снижаването на реалния размер на пенсиите през последните години и концентрирането им в ниските доходни групи. Социалните дейности би трябвало да се насочат главно към възрастните лица над 70 години, тъй като при тях възможностите за самообслужване и социални контакти са крайно ограничени.

- Обособени етнически групи. Най – често, те не проявяват желание да повишават квалификацията си чрез курсове. Необходимо е да се търсят нови форми за тяхната интеграция, които да съчетават предпочитаните от тях сезонни и временни форми на заетост с програми за обучение и придобиване на специалност.

Подпомагането е насочено към по пълна интеграция. "Интеграция" на етническата общност наричаме процеса, при което тя участва в обществения живот като че ли не е отделна общност, при гарантирани индивидуални права и защита от дискриминация. Доколкото не-интеграцията като статукво е ясно видима, интеграцията - като бъдещо, желано състояние - е обект на различни сценарии, държавни програми и други.

- Многодетни семейства. Подпомагането е свързано, главно с разширяване на натуралните помощи, като купони за храна, дрехи и обувки.

- Хронична бедност. Регистрирането им в бюро по труда е формално, тъй като те са явно неконкурентноспособни на пазара на работната сила. В препоръките им се проявява психология на пълна зависимост от държавата - увеличаване на социалните помощи, разкриване на обществени трапезарии и др.

- Лица с асоциално поведение и криминални прояви. Макар че тази рискова група е малка на брой, тя показва, че криминалната проявеност създава трайни бариери пред интегрирането на засегнатите лица и че липсват подходящи социални мерки за тяхното подпомагане.

В отделни рискови групи са обособени наркоманите, алкохолиците и проституиращите лица.

- Децата в риск. Анализът на статистическите данни показва тенденция към нарастване на социалните рискове и противообществените прояви сред малолетните и непълнолетните. Особено уязвими са децата с умствени и физически увреждания. Липсата на възможности и програми за интегрирано обучение и възпитание е предпоставка за бъдеща трайна социална изолация, ето защо, подпомагането -от една страна е насочено към техните родители, а от друга страна – към самите деца чрез създаване на ресурсни центрове и пр.